

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת וילך ויום כיפור, תשס"ט
מספר 777מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

פרשת המלך ופרשת הקהל

הקהל את העם... קרא את התורה הזאת

בפרשתנו מובא הצו לקיים את מצוות הקהל בסוכות שבמוצאי שנת השמיטה (לא: י-יג):

וַיִּצְוּ מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר מִקֵּץ שִׁבְעֵי שָׁנִים בְּמַעַד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת. כְּבוֹא כָל-יִשְׂרָאֵל לְרֵאוֹת אֶת-פְּנֵי ה' אֶל-לִהְיוֹךְ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר תִּקְרָא אֶת-הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל-יִשְׂרָאֵל בְּאֲזִינְיָהֶם. הַקֹּהֵל אֶת-הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׂים וְהַטָּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וְלִמְעַן יִלְמְדוּ וַיֵּרְאוּ אֶת-ה' אֶל-לִהְיֶכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת. וּבְגִינְיָהֶם אֲשֶׁר לֹא-יִדְעוּ יִשְׁמְעוּ וְלִמְדוּ לִירְאֶה אֶת-ה' אֶל-לִהְיֶכֶם כָּל-הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל-הָאָדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת-הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ.

הפרטים המרכיבים את המעמד נזכרים בבירור בפסוקים: הזמן, המקום, הנוכחים והמטרה, חוץ מדבר אחד: "תקרא את התורה הזאת". מי הוא הקורא? מי עומד בראש המעמד? מסורת חז"ל היא שהמלך, המרכיב השלטוני שעוסק בענייני החולין (כלכלה, צבא וכד'), הוא העומד בראש המעמד וקורא בתורה. פרשנים מציעים כמה הסברים למקורה של מסורת זו, למשל העובדה שמשה רבנו הוא שציווה על כך את יהושע בן-נון, ויהושע – מעמדו כמלך (תוס' יום טוב למשנה סוטה ז: ח).

הרמב"ם הציג אף הוא את מצוות הקהל באותו אופן: עיקרה של המצווה הוא ההתקבלות של הכול לשמיעת התורה, והשאלה מי הקורא וכל מה שקשור לקריאה עצמה היא משנית (ספר המצוות לרמב"ם מצוות עשה טז): שצונו להקהיל את העם כלו בשני מסוכות בכל מוצאי שמיטה, ולקרוא קצת פרשיות ממשנה תורה באזניהם והוא אמרו יתעלה 'הקהל את העם האנשים והנשים והטף', וזו היא מצות הקהל... וכבר התבארו משפטי מצוה זו, כלומר איך יקרא, ומי יקרא, ואי זה דבר יקרא, בשביעי ממסכת סוטה (לב ע"א; מא ע"א).

המלך הקורא וסדר הקריאה – כל אלו הם ממשפטי המצווה, מהפרטים ההלכתיים שלה, אך לא מהגדרת מהות המצווה.

המלך או העם

עיון בדברי תנאים מלמד שההדגשה היא אחרת. כותרתה של המצווה היא "פרשת המלך". המשנה במסכת סוטה עוסקת במצוות שיש בהן צורך לומר דבר מה: "אלו נאמרין בכל לשון... קריאת שמע ותפילה... ואלו נאמרין בלשון הקודש מקרא ביכורים, וחליצה... פרשת המלך" (ז, א). המשניות שבמהלך הפרק מרחיבות באותן שנאמרות בכל לשון. המשנה העוסקת ב"פרשת המלך" מתארת בהרחבה את סדר המעמד כולו ולא רק את הקריאה עצמה (שם ח):

פרשת המלך כיצד? מוצאי יום טוב הראשון של חג, בשמיני, במוצאי שביעית, עושין לו בימה של עץ בעזרה, והוא יושב עליה. שנאמר: 'מִקֵּץ שִׁבְעֵי שָׁנִים בְּמַעַד'. חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנה לראש הכנסת, וראש הכנסת נותנה לסגן, והסגן נותנה לכהן גדול, וכהן גדול נותנה למלך, והמלך עומד ומקבל, וקורא יושב. אגריפס המלך עמד וקבל, וקרא עומד, ושבוהו חכמים. וכשהגיע ל'לא תוכל לתת עליך איש נְכָרִי' (דב' יז: טו) זלגו עיניו דמעות. אמרו לו: אל תתיירא אגריפס, אחינו אתה, אחינו אתה, אחינו אתה. וקורא מתחילת 'אֵלֶּה הַדְּבָרִים' (דב' א: א) עד 'שָׁמַע' (ו: ד), ו'שָׁמַע', 'וְהָיָה אִם-שָׁמַע' (יא: יג), 'עֲשֵׂר תִּעְשֹׂר'

¹ כיוצא בזה כותב הרמב"ם בהלכות חגיגה, בהקדמה: "להקהיל את העם בחג הסוכות במוצאי שמיטה", ובפרק ג שם הוא עוסק בהלכות הקהל. בהלכות א-ב הוא עוסק בהגדרת המצווה ויעדיה, זמנה, החייבים בה והפטורים ממנה, ורק בהל' ג, כשהוא עוסק בפרטים המרכיבים את המעמד, הוא מציין שהמלך הוא שקורא. וכן בספר החינוך, מצווה תרי"ב. בהגדרת המצווה ובהסבר שורשיה-טעמיה אין הוא מזכיר כלל שהמלך הוא העומד בראש המעמד, אלא כשהוא עוסק בדיני המצווה.

(יד:כב), 'פִּי תְכַלֶּה לְעֶשֶׂר' (כו:יב), ופרשת המלך, וברכות וקללות, עד שגומר כל הפרשה. ברכות שכהן גדול מברך אותן, המלך מברך אותן, אלא שנותן של רגלים תחת מחילת העון.
 המשנה העוסקת בהקהל מתמקדת במלך, בכימה המוקמת בשבילו, סדר העברת ספר התורה אליו (ומכאן שמעמדו גבוה אף משל הכוהן הגדול), האופן שבו הוא מקבל את הספר, ואם הוא קורא בישיבה או בעמידה. רק בסיפא מפרטת המשנה מהן הפרשיות שעל המלך לקרוא במעמד זה ומהן הברכות. הסיפור על המעשה באגריפס לא אמור ללמד דבר על סדר המעמד בכל הפעמים שהוא מתקיים, ובכל זאת הוא משאיר את הרושם שהקריאה נועדה למלך עצמו על מנת לעורר אותו על הליכותיו ועל מעמדו.² אמנם אפשר להסביר שהכותרת "פרשת המלך" לא נועדה להכתיר את המעמד כולו, אלא שאגב העיסוק בתוכן הקריאה הרחיבה המשנה ופירטה את סדר המעמד כולו. ובכל זאת קשה להתעלם מהמיקוד במלך, במעמדו ובמעשיו בעת מצוות הקהל.
 "פרשת המלך" היא הכותרת של המצווה כולה, אך זה גם שמה של אחת הפרשיות שהמלך היה קורא במהלך המעמד. הפסוקים שבהם מצווה התורה למנות מלך ופירוט מצוות העשה וה'לא תעשה' שבהן הוא מצווה (דב' יז:כ-כ), מכונים אף הם במשנה זו "פרשת המלך". אפשר ללמוד מכאן שהקריאה במעמד הקהל הנקראת כולה "פרשת המלך" משמעה שעיקר הקריאה מכוון לפסוקים העוסקים במצווה למנות מלך ובפירוט שמכוונותיו.³

תנאים אחרים מכתירים את הפסוקים העוסקים במצוות הקהל בכותרת אחרת: "פרשת הקהל" (אבות דרבי נתן נוסחא א פרק יח; ב' חגיגה ג ע"א; במדבר רבה [וילנא] יד, ד):⁴
 לעת זקנותו של רבי יהושע נכנסו תלמידיו לבקרו. אמר להם: בני, מה חידוש היה לכם בבית המדרש? אמרו: תלמידך אנו, ומימך אנו שותים. אמר להם: ח"ו שאין דור יתום של חכמים. שבת של מי היתה? אמרו לו: שבת של רבי אלעזר בן עזריה היתה. אמר להם ובמה היתה ההגדה היום? אמרו: בפרשת הקהל את העם האנשים והנשים והטף.

בהמשך הדברים הם מפרטים את תוכן הדרשות בפרשת הקהל שנמסרו באותו יום בבית המדרש. הדרשות עוסקות במטרת בואם של האנשים הנשים והטף: "אנשים באים ללמוד, ונשים לשמוע, טף למה הם באים? כדי לתת שכר טוב למביאייהם". דרשה אחרת עוסקת ביחס בין ישראל לקב"ה על פי פסוק שהיו קוראים במעמד הקהל:
 אַת-ה' הָאֱמָרָת הַיּוֹם... וְה' הָאֱמָרָת הַיּוֹם' (דב' כו:יז-יח). אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם.

דרשה אחרת היא על פסוק מספר קהלת, שיתכן מאד שאף בספר זה היו קוראים במעמד הקהל.⁵ אין אזכור כלל למלך ולמעמדו בעת קיום מצוות הקהל.

קריאת המלך ומצוות הקהל

יש ממוני המצוות שמנו שתי מצוות הקשורות למעמד הקהל:

קריאת המלך – ציוה הקב"ה שיקרא ספר אלה הדברים בהקהל.⁶

מצוות הקהל – ציוה הקב"ה כשיקרא המלך את התורה שיבואו כולם לשמוע.⁷

אכן שני היבטים למצוות הקהל: האחד – התכנסות של כל העם לשמיעת הקריאה בתורה, להתחדש בקבלתה כעם אחד. הרמב"ם שציין שעיקר המצווה הוא ההתכנסות וראה ערך משני בשאלה מי עומד בראש המעמד, עומד על דעתו גם כשהוא מטעים את טעמה של מצוות הקהל (מורה הנבוכים חלק ג פרק מו):

וטעם תועלת החג הוא ידוע, למה שיגיע לאדם מן הקבוץ ההוא, מהתחדש התורה בהפעלות ההוא, והתאהב בני אדם וחברה קצתם אל קצתם, וכל שכן מצוות הקהל אשר טעמה מפורש 'למען ישמעו'.

מדובר בהתכנסות של כל העם כחברה וכציבור, שמטרתה לימוד תורה בהמון ואיחוד העם סביב התורה ומצוותיה. העובדה שהמלך עומד בראש היא משנית וטכנית. מאחר שמדובר בהתכנסות של כל העם והמלך,

² גם בתוספתא (ת' סוטה [ליברמן] פ"ז הי"ג-ה"ז), ההתמקדות היא במלך, אם כי אין היא מסודרת ומפורטת כמו המשנה. בתוספתא בולט האיזכור של פסוקים ממעמד הדומה מאד למעמד הקהל, שעזרא עשה בתחילת הבית השני (נחמיה ח).

³ במקור נוסף ובהקשר אחר, מכונים פסוקים אילו: "פרשת המלך": "ר' יוסי אומר: כל האמור בפרשת המלך, מותר בה" (ת' סנהדרין [צוקרמאנדל] פ"ד ה"ה; ב' סנהדרין כ ע"ב). גם הפסוקים בהם נאמר איזה קרבן מביא נשיא שחטא בשגגה (ויקרא ד, כב-כו) מכונים "פרשת המלך" (י' מגילה פ"א ה"ב: עב, א; י" הוריות פ"ג ה"ב: מו, ג; [ב' הוריות י ע"א]).

⁴ אזכור נוסף למעמד הקהל בדברי תנאים, הוא באשר לדחיית המעמד אם הוא חל בשבת: "והקהל מאחרין ולא מקדימין" (מ' מגילה פ"א מ"ג). גם כאן אין המעמד מכונה פרשת המלך, כי הנושא הוא לא הפסוקים הנקראים, אלא ההתקהלות עצמה.

⁵ באשר לקריאת ספר קהלת במעמד הקהל, ראה בספרי: מועדי יהודה וישראל, "מעמד הקהל וקריאת התורה בבית כנסת", מרכז שפירא תשס"ד, עמ' 170-195.

⁶ הרב אליעזר ממיץ, ספר יראים סימן רסו (דפוס ישן - רפט).

⁷ שם, סימן תלג (דפוס ישן - רצ). קדמו לו: הרב שמעון קיירא, ספר הלכות גדולות, עשה קסב, ופרשיות סה; הרב סעדיה גאון, עשין טז. רש"י למשל, מזהה בין השמות השונים של המעמד: "פרשת המלך... היא פרשת הקהל" (סוטה לב ע"א).

והוא העומד בראש העם, מוטל עליו לארגן את המעמד ולשמש שליח המביא את דבר הא-ל (רמב"ם, הל' חגיגה ג, ו).⁸ הדגש הוא במחויבות האישית של כל הנוכחים לשמירת התורה ובאחדות העם לשם שמירתה. היבט אחר הוא שמדובר במעמד לאומי ולא רק חברתי. המלך עומד בראש, כיוון שתפקידו במעמד הוא מהותי ולא טכני. המסר הוא שעם ישראל כלאום בארצו, ובית המקדש במרכזו, מקבל את התורה מחדש כעם. מצוות התורה ניתנו לכל אדם כפרט, אך יש בה מצוות שחובת קיומן היא כעם בארץ ישראל, בייחוד עם כינון מדינה ובה מנהיגות שלטונית. הקריאה של המלך בתורה אל מול כל ישראל בהתכנסות המונית זו והכבוד והמעמד המיוחד הניתן לו מלמדים על המחויבות של המנהיגים והתושבים להנהיג את חיי המדינה באורה של תורה, בצדק וביושר, "לְיִרְאָה אֶת-ה' אֶל-הַיְיָכֶם כָּל-הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל-הָאָדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֹת-הַיַּרְדֵּן שְׁמָה לְרִשְׁתָּהּ" (דב' לא: יג).

הרב יהודה זולדן
המדרשה לנשים

⁸ עיון ברמב"ם בהל' חגיגה פרק ג, הלכות הקהל, מלמד שהרמב"ם שינה מנוסח המשנה והמעט מההתמקדות במלך. למשל, במשנה נאמר: "עושיין לו בימה" (סוטה ז, ח). הדגש הוא במילה "לו". אבל הרמב"ם כתב: "ומביאין בימה גדולה" (הל' חגיגה ג, ד), והשמיט את המילה "לו". אם המעמד חל בשבת, הוא נדחה, כיוון שאי אפשר לתקוע בחצוצרות שנועדו להקהיל את העם (שם ז), ולא בשל הבימה של המלך שתדחוק את העזרה (ראב"ד שם). הרחיב בשיטת הרמב"ם הרב צבי יהודה קוק, "לביורור מהותה של מצות הקהל", **לנתיבות ישראל**, ירושלים תשל"ט, ב, עמ' ק-קב; הרב שלמה אבינר, "הקהל ומלכות", **ספר הקהל** (עורך: יהודה זולדן), כפר דרום תשס"א, עמ' 341-356.